

10 01 10 ЖУРНАЛИСТИКА
10 01 10 JOURNALISM

УДК 821.0
ББК83.3Т

БАҲРИДДИН АЗИЗӢ ВА БАҲС ДАР АТРОФИ “НАМУНАИ АДАБИЁТИ ТОЧИК”-И САДРИДДИН АЙНӢ *Носиров Осимбой Орифович, унвонҷӯи кафедраи журналистика ва назарияи тарҷумаи МДТ “ДДХ ба номи академик Бобочон Гафуров” (Тоҷикистон, Хуҷанд)*

БАХРИДДИН АЗИЗИ И ДИСКУССИИ ВОКРУГ «ОБРАЗЦОВ ТАДЖИКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ» САДРИДИНА АЙНИ *Носиров Осимбой Орифович, соискатель кафедры журналистики и теории перевода ГОУ “ХГУ имени академика Б.Гафурова” (Таджикистан, Худжанд)*

BAHRIDDIN AZIZI AND DISCUSSIONS AROUND “PATTERNS OF TAJIK LITERATURE” BY SADRIDDIN AINI *Nosirov Osimboy Orifovich, claimant for candidate degree of the department of journalism and theory of translation under the SEI “KhSU named after acad. B. Gafurov” (Tajikistan Khujand) E-MAIL: osim-22@mail.ru*

Калидвожаҳо: адабиёти тоҷик, забони тоҷикӣ, Баҳриддин Азизӣ, насри тоҷик, жанри ҳикоя, тақриз, адабиёти асри бист, нақди адабӣ, “Намунаи адабиёти тоҷик”, Садриддин Айнӣ

Яке аз аввалин тақризҳо ба “Намунаи адабиёти тоҷик” ин тақризи ҷамноми Б.Азизӣ ба шумор меравад. С.Айнӣ низ ба тақризи Азизӣ бо мақолае бо унвони “Ҷавоб ё мубоҳаса” ҷавоб гардондааст. Дар тақризи Азизӣ перомунӣ хатоҳои имлоӣ ва мантиқии асар сухан меравад. Дар тақриз перомунӣ макони тавлиди Хичлат ном адиб, хато рафтани таҳаллуси Алишер Навоӣ ва бидуни назари танқидӣ истифода шудани тазкираҳо баҳс рафтааст. Дар умум тақризи “Намунаи адабиёти тоҷик”- Б.Азизӣ барои равшан кардани раванди нақди адабӣ, вазъи адабиёту шеър, муносибати хайрхоҳона ва ё бадхоҳонаи чеҳраҳои адабӣ ба адабиёту тақдири миллати тоҷик, фазои эҷодӣ, бозтоби чеҳраҳои равшани илму адаби тоҷик то ҷое хизмат хоҳанд кард. Тақризи Азизӣ дар раванди омӯзиши адабиёт ва нақди адабии солҳои 20-и асри ХХ яке аз сарчашмаҳои арзишманд маҳсуб мешавад.

Ключевые слова: таджикская литература, Бахриддин Азизи, таджикская проза, жанр рассказа, литература XX века, литературная критика, «Образцы таджикской литературы» Садриддина Айнӣ

Одной из первых рецензий на произведение С.Айни была одноименная рецензия Бахриддина Азизи. С. Айни в рамках этой полемики в качестве ответа на рецензию Азизи написал статью «Чавоб ё мубоҳаса» («Ответ или полемика»). Азизи в рецензии говорит об орфографических и логических ошибках, допущенных С. Айни. В рецензии говорится о месте рождения литератора Хиджлата, об ошибке, допущенной в псевдониме Алишера Навои, об использовании тазкире без критического осмысления. В целом рецензия «Намунаи адабиёти тоҷик» Б. Азизи в определенной степени может способствовать освещению процесса литературной критики, выявлению состояния поэзии и прозы, доброжелательного или негативного отношения литературных деятелей к судьбе и

литературе таджикского народа, творческой атмосферы, раскрытию ярких личностей науки и литературы того времени. Рецензию Б. Азизи можно назвать одним из значимых источников в изучении и осмыслении литературы и критики 20-х годов XX века.

Key-words: *Tajik literature, Bahriddin Azizi, Tajik prose, genre of short story, literature of the twentieth century, literary criticism, "Patterns of Tajik Literature" by Sadriddin Aini*

One of the first reviews for this work was the one under the same name by Bahriddin Azizi. within the frameworks of this polemics, as a response to the review by Azizi, he wrote the article "Javob yo mubohasa" ("Answer or Polemics"). Azizi in his review talks about spelling and logical mistakes made by Aini. The review dwells on the birthplace of the writer Hijlat, the mistake made in the pseudonym of Alisher Navoi, and the use of tazkire without critical reflection. In general, the review "Namunai Adabiyoti Tojik" by "Patterns of Tajik Literature" by B. Azizi can to a certain extent, contribute to the coverage of the process of literary criticism, identification of the state of poetry and prose, benevolent or negative attitude of literary votaries to the fate and literature of the Tajik people, creative atmosphere, disclosure of outstanding personalities of science and literature of that time. B. Azizi's review can be called one of the significant sources in the process of studying and interpreting the literature and criticism of the 20s of the twentieth century.

“Намунаи адабиёти тоҷик”-и устод Айнӣ дар шароити сангини бадномкунӣ ва дар раванди аз сахфаҳои таърих хат задани номи миллати тоҷик таълиф шуда, вазифаи басо мушкул ва муҳиммеро ба иҷро расонидааст. Асар бо усули тазкиранигорӣ эҷод шуда, барои исботи соҳибтаърих будани халқи тоҷик ва мавҷудияти намояндагони илму адаби он хидмат кардааст. С.Айнӣ, бо асарҳои безавол на танҳо бар зидди пантуркизм муборизаи беамон бурдааст, балки бо даъвати ҳолисонаву дӯстона ҳаммаслакони ба пантуркистӣ гаравидаашро аз ин роҳ баргардонидаст. “Устод Айнӣ бисёр қасонро аз туркгарой ба сӯйи тоҷикгарой овардааст. Аз ҷумла, Мунзим, Зеҳнӣ ва дигарон бо таблиғи Айнӣ аз рӯҳияи туркпарастӣ раҳой ёфтанд. Яке аз онҳо Абдулқодир Муҳиддинов буд. Устод ба онҳо моҳияти муборизаи турку тоҷик ва пантуркизму тоҷикгаройиро равшан карда, оқибат муваффақ шуд, ки онҳо дар роҳи озодиву истиқлоли халқи тоҷик парҳош оғоз намоянд”, навиштааст Муҳаммадҷон Шақурӣ (13, 53-54).

Доир ба “Намунаи адабиёти тоҷик” адибону муҳаққиқони ватаниву хоричӣ – Азизӣ Б., Бектош, Иқромӣ Ҷ., Очилӣ Қ., Нафисӣ С., Ҳодизода Р., Мирзозода Х., Ҳусейнзода Ш., Муллоҷонова З., Маниёзов А., Вишневский А., Шуқуров М., Айнӣ К., Валихоҷаев Б., Маҳмадаминов А. ва дигарон мақолаву асарҳои арзишманде эҷод кардаанд. Ҳар таҳқиқгар “Намунаи адабиёти тоҷик”-ро дар раванди ташаккули тафаккури сиёсӣ асари арзишманд эътироф карда, таъкид меорад, ки асар барои ба сомон расонидани вазифаи таърихӣ дар муҳити сиёсати тоҷикмаҳкумкунӣ нақши калидӣ доштааст.

Яке аз таҳқиқгарони осори Айнӣ Абулхай Маҳмадаминов дар мавриди нақши Намуна ба таври зайл андеша меронад: “Ин нигориш, ки солҳои 20-ум дар таъйини сарнавишти таърихӣ тоҷикон ва тақдири минбаъдаи он нақши дурахшон бозид, барои бедории андешаву ҳудоғоҳии миллии мардум созгорӣ кард” (11, 6).

“Намунаи адабиёти тоҷик” аз 15 март то 12 октябри соли 1925 дар зарфи ҳамагӣ ҳафт моҳ навишта шуда, соли 1926 дар “Наشريёти марказии халқҳои Иттиҳоди Шӯравӣ” ба таъб расид. Он аз се қисм иборат буда, доир ба 227 адибу равшанфикри ҳавзаи Мовароуннахр маълумот медиҳад. Бино ба таъкиди донишманди тоҷик Расул Ҳодизода

барои ҷамъоварии “Намуна” устод Айнӣ аз 63 манбаъҳои гуногун, 18 баёз ва ҳуҷҷатҳои дигар истифода намудааст (15, 108).

Бояд тазаққур дод, ки баъди чанд соли нашр ва баҳрабардорӣ истифодаи “Намунаи адабиёти тоҷик” бо фишори пантуркистон маҳдуд шуд ва асари зарарнок эътироф гардид. Даврае фаро расид, ки ин асарро аз тамоми китобхонаҳо бозхонда гирифтанд. (7,8)

Дар саромади ин баҳсҳо Азизӣ, Бектош ва Иқромӣ меистанд. Ин адибон аз нафароне маҳсуб мешуданд, ки пас аз нашр гардидани “Намунаи адабиёти тоҷик” дар тақризхояшон аз ҳусну қубҳи ин асар бо усули дар он замон маъруф – нақди иҷтимоии дурушт андеша ронданд. Минбаъд барои пантуркистон далелҳои пешовардаи мунаққидони ҷаҳоншинос Чун арқом барои бадномкунии “Намунаи адабиёти тоҷик” ва муаллифи он хизмат карданд.

Аввалин нақди асари устод Айнӣ тақризи “Намунаи адабиёти тоҷик”-и Б.Азизӣ ба шумор меравад, ки дар се шумораи рӯзномаи “Овози тоҷик” (1927, 23 феврал; 2 март ва 8 март) ба нашр расида, маълумоти умумӣ медиҳад ва ҳусну қубҳи асарро таҳлил мекунад.

Бояд зикр кард, ки Баҳриддин Азизӣ аз зумраи донишмандон ва равшанфикрони замони худ буда, осори назмӣ ва насриаш дар мавзӯҳои мухталиф дар расонаҳои вақт ба нашр расидаанд. Номбурда бо эҷоди ҳикоя ва фелетонҳои “Як қубба кӯкнорӣ”, “Қурбонӣ”, “Аз масҷид ба клуб”, “Зани директор”, “Ғуломи хӯчаин ё ғуломи бодинчон”, “Бори зарурӣ” ҳамчун нависанда, публицист ва равшанфикри замон ба хидмати адабиёт камари ҷимнат бастааст. Мероси адабии Баҳриддин Азизӣ дар маҷмӯаҳои “Зарбдор” (1932), “Ғалаба” (1932), “Ҳасани якдаста” (1936), “Қурбонӣ” (1937), “Ҳикояҳо” (1962) ва “Зани директор” (1985) ба нашр расидаанд.

Гуфтаи ҷои аст, ки тақризи “Намунаи адабиёти тоҷик”-и Азизӣ дар замони таълиф ва баъди он байни равшанфикронӣ донишмандон шӯре барангехт ва яке аз намунаҳои тақризи бадномкунандаи унвон гирифт. Аммо муқарризи дар ҳавзаи илмӣ чун қолабшикан ва дорои ҷасорати адабӣ шинохта мешавад ва худ тақризи барои омӯзиши фазои эҷодӣ ва давраи ташаққули нақди адабӣ, адабиёт ва илм хизмат менамояд. Баъд аз ба нашр расидан ва муҳокимаҳо Б. Азизӣ ба бектошчигӣ айбдор шуд ва оқибат ба зиндони якумра маҳкум гардид. Мунаққид С. Аъзамзод дар шарҳи масъалаҳои муҳими ин давр қайд мекунад, ки тақризи Азизӣ гарчанд бо сабки нақди дурушт таълиф шуда бошад ҳам, адибро чун мунаққиди боҳабар, олиму донишманд нишон медиҳад. “Тақризи яке аз мунаққидони шинохта Баҳриддин Азизӣ ба “Намунаи адабиёти тоҷик” то диққат барои бознамоии назари ситезаварзонаи ӯ ба ин тақризи муҳими адабиёти аҳди нав мутолиа мешуд. Аммо аз мутолиаи ин тақризи дар баробари нишонаҳои нақди дурушти иҷтимоӣ савияи олимиву ноқидӣ ва аз ҳама муҳим, салоҳиятмандии муаллифи он низ то ҷое ошкор мешавад”(5, 41).

Ҷалол Иқромӣ, нависандаи хушзавқи тоҷик дар тақризе “Намунаи адабиёти тоҷик”-и устод Айнӣ марвиди таҳқиқи илмӣ қарор додааст ва дар таърихи нақди адабии тоҷик ин тақризи аз маводҳои шинохта шудааст, ки дар ҳошияи тақризи танқидии Азизӣ ва Бектош таълиф гардидааст (8). Эроди ҷиддии Иқромӣ он будааст, ки Айнӣ дар асари худ эҷодиёти шоиронро ба таври амиқ таҳқиқ накардааст. Баъдан, дар мақолаҳои “Сухан ба ман” (9) ва “Он чӣ аз сар гузашт” (10) Иқромӣ Азизиро барои аз ҳамсафони Бектош ва пайравони бектошчигӣ буданаш айбдор мекунад. Худ низ то ҷое ҳамқадами бектошчиён буданашро эътироф менамояд.

Абдуҳолиқ Набавӣ таҳқиқгари осор ва зиндагии Бектош қайд кардааст, ки гуноҳҳои нав ба нав ба сари Бектош бор карда шуд ва билохира пас аз айбноманависиву тухматҳои зиёд адиб мавриди таъқиб қарор гирифта, маҳкум шуд. “Бо баробари рӯйнамо кардани

айбҳои замони пайравӣ кардани Бектош ба пантуркистӣ, ӯро барои танкиди дурушти осори ҳамзамононаш айбдор мекарданд ва унвони “миллатчии буржуазӣ”-ро ба сараш бор намузданд” (12, 39-52).

Табиист, ки дӯстон ва ҳаммаслакони Бектош низ монанди ӯ ба “миллатчии буржуазӣ” ва “душмани халқ” лоиқ доништа шуданд. Ҳарчанд баъзе аз мутафаккирон ҳамакида ва ҳаммаслаки Бектош набуданд, аммо услуби баён ва таълифоти интиқодии онҳо сабаб шуд, ки мавриди таъкиб қарор гиранд ва ба бектошчигӣ айбдор шаванд. Азизӣ низ бо нигориши тақриз, ҳикоя, фелетону памфлетҳои интиқодӣ мавриди танқид ва таъкиб қарор гирифт ва ба ӯ низ унвони “бектошчигӣ”, “душмани халқ” ва “миллатчии буржуазӣ” бор карда шуд. “Ҳучумҳои бераҳмонаи вулгарон хусусан бар зидди Б. Азизӣ, Пайрав ва қисман Ҷ. Иқромӣ сурат гирифта буд. Аз рӯйи «каҷравихоӣ» эҷодӣ, аз роҳи муайян кардани падидаҳои эҷодии майл ба сеюмин гурӯҳ ба ин адибон баъзан тамғаи «душмани синфӣ» ҳам мезаданд, ки дар натиҷа хавфи даҳлати ташкилотҳои сиёсӣ ба ҳаёт ва эҷодиёти эшон ба миён меомад (13, 36). Бо чӣ далелу бурҳон Азизӣ дар гирдоби сиёсати маҳкумкунӣ уфтодааст ва кӣҳо ӯро ба ин дом кашидаанд, мавзӯи баҳси дигарест.

Донишманди баноми тоҷик А. Маҳмадаминов дар китоби худ – “Адабиётшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ” тақризи Б.Азизӣ доир ба “Намунаи адабиёти тоҷик”-ро бо “оҳанги ғарзкорона” навишташуда мепиндорад ва меафзояд, ки ин тақриз зери таъсири рӯҳияи пантуркизм эҷод шудааст. А. Маҳмадаминов дар таҳлили тақризи Азизӣ таъкид менамояд, ки нагорандаи тақриз танҳо бо навиштани чанд ҷумла доир ба ҳусни китоб ва таъкиди он ки “Намунаи адабиёт”-и устод Айнӣ танҳо роҳнамои хуб барои навқаламон ва боҳабар шудани эшон аз адабиёти куҳан ва нав аст, ба бурду манфиати асари мазкур иктифо мекунад. (11, 44).

Муҳаққиқ ва донишвари дигари тоҷик Расул Ҳодизода низ дар ҳошияи баҳсҳои атрофи “Намуна” андешаҳоиро баён намуда, ба таҳқиқу таҳлили тақризи Азизӣ мепардозад. Ҷанбаи адабӣ ва илмӣ тақризиро ба риштаи таҳлил ва таҳқиқ кашида, таъкид менамояд, ки “мақолаи Б.Азизӣ чандин факту далелҳои нодуруст дошта бошад ҳам, аммо гуфтан мумкин нест, ки бадҳоҳона навишта шудааст” (15, 132).

Дар муаррифиномаи тақризи “Намунаи адабиёти тоҷик”, дар қисмати “Ҳусни китоб” Б. Азизӣ асари «Намунаи адабиёти тоҷик»-ро “равғане” барои равшаншавии хоки миллат ном бурда, таъкид месозад, ки ин тазкира ба “ҳирачашмон”, яъне, пантуркистон, ки миллати тоҷикро на танҳо эътироф намекарданд, балки барои аз байн бурдани он дар сатҳи давлатӣ қорҳои муҳими сиёсиро анҷом медоданд, “аз шуълаи ин китоб деҳ кучо дарахтон кучо буданашро донистанд...” (1). Бо ин ишора метавон дарк кард, ки тақризи Азизӣ бо нияти сиёҳқорӣ эҷод нашуда, дар доираи одоби тақризнигорӣ ва талаботи жанрӣ таҳия шудааст. Ҳамчунин, публитсист аз сифати китоб сухан карда, таъкид менамояд, ки варакҳои нафис ва ҳарфҳои хоно дораду хонандаро ба худ ҷалб мекунад. Даъвои Маҳмадаминов А., ки танҳо як роҳнамо будани “Намунаи адабиёти тоҷик”-ро аз тақризи Азизӣ дарёфтааст, каме баҳснок менамояд. Ҳамчунин, даъвои он ки тақризи Азизӣ таҳти таъсири сиёсати пантуркистӣ эҷод шудааст, ғалат буда, бо назару таҳлили яққонибаи сиёсати якҷаҳмронии даврони шӯравӣ баён шудааст. (11.42-44)

Бояд тазаккур дод, ки ба тақризи «Намунаи адабиёти тоҷик»-и Б. Азизӣ устод Айнӣ низ ҷавобия навиштааст, ки дар рӯзномаи «Овози тоҷик», дар таърихи 1927, 19-20-уми март таҳти унвони “Ҷавоб ё ин ки мубоҳаса” ба нашр расида, мубоҳисаи гармеро ба миён овардааст. (2) Тақризи Азизӣ ба чор қисмат шудааст. Якум, иттилоъ дар бораи ин китоб,

нашриёт, теъдод, саҳифа ва фарогирии мавзӯ. Дуюм, «Хусни китоб», сеюм «Хатоҳои китоб» ва «Тақриз ва танқид». Чаҳорум, «Усули тартиби китоб».

Баҳриддин Азизӣ дар муқаддимаи тақризаш аз зарурати асар мегӯяд ва қайд мекунад, ки ҳар китоб бо баробари муваффақиятҳои аз камбудӣ ӯри нест. “Китобе, ки дар аввали ваҳла бе каму кост ба майдони интишор ояд, хеле кам дар назар меояд. Бинобар ин, ин намунаи адабиёти мо ҳам дар баробари ба таъби адибони навқалами тоҷик шӯълапош гардиданаш, аз хатоҳо ва нуқсонот ҳолӣ намондааст”(1).

Азизӣ дар тақризаш эрод мегирад, ки муаллиф бе таҳрир, таҳлил ва овардани андеша маълумоти тазкиранигоронро нусхабардорӣ намудааст. Азизӣ дар тақриз қайд менамояд, ки баъзан тазкиранигорон маддох будаанд ва бе таҳрир овардани маълумоти онҳо барои бознамои чехраҳои адабӣ чандон дуруст нест. Қорӣ Раҳматуллои Бухороиро аз қабилӣ адибони маддох ном бурда, таъкид медорад, ки мавсуф тазкирашро ба таърифу маддохии амирони манғитӣ бахшидааст. «Чамъунандаи китоб рафиқ Айни аҳволати тазкирачиёнро ба хубӣ муҳокима нанамуда, ҳар тазкирачӣ дар ҳаққи шоир ҳар чизе, ки навишта бошад, айнан ба китоби худ дарҷ намудан гирифтааст. Ва ҳол он ки бисёре аз тазкирачиёни собиқа ба балои лаганбардорӣ ва мудоханна мубтало буда, китобашонро эътино нест ва ҳар кадоми шоир бо дигар тазкирачиён мутобикат кардан лозим буд» (1). Б.Азизӣ даъво дорад, ки нависандаи китоб аз баёз, тазкираҳо дар мавриди як адиб бо муқоиса маълумот пешниҳод накардааст ва ин усули нигориш дар адабиёт чандон дуруст нест.

Дар ҷавобия устод Айни ба талаби Азизӣ далел пеш наовардааст, ки барои таълифи ин рисола кадом шоир ва ё намояндаи илму адаб бо кадом маводҳои илмӣ муқоиса гардиданд ва маълумоти кадом сарчашма аз кадом ҷихат мӯътамад доништа шуда, ба намуна интиҳоб гардид.

Дигар баҳсе, ки байни ин ду адиб сар задааст, муайян кардани зодгоҳи як шоир бо номи Хичлат мебошад. Баҳриддин Азизӣ ин шоирро Хичлат Хочаҳусайн ибни Мавлавишоҳи Устурушанӣ номидааст ва таъкид медорад, ки С. Айни дар «Намунаи адабиёти тоҷик» адибро саҳван Хичлат Қозии Раҳмати Бухороӣ номгузорӣ кардааст (1). Ин шоир дар асари «Ганҷи Зарафшон» ҳам чун шоири бухороӣ ном бурда мешавад. (6)

Садриддин Айни дар мақолаи “Ҷавоб ё ин ки мувоҳаса» иштибоҳи худро эътироф мекунад. “Хатои муҳимме, ки дар ин китоби калон роҳ ёфтааст, иборат аз навишта шудани ду ғазали Хичлати Устурушанист. Ба номи Хичлати Бухороӣ хато рафтани як таҳаллус ва ғалат афтодани ватани як шоир аст”(2). Айни дар идомаи баҳс муаллифи тақризиро ба он айбдор мекунад, ки ба хатоҳо фирефта шуда, аз хусни китоб ҳарф намезанад (2).

Баҳриддин Азизӣ бо овардани далел аз «Маҷмӯат-уш-шуаро»-и Фазли Намангонӣ собит месозад, ки Садриддин Айни он ду ғазали дар тазкираи Фазлӣ бударо, ки ба Хичлати Истаравшанӣ мансуб аст, ба ашъори Хичлати Бухороӣ нисбат додааст. Матлаи ин ғазалҳо ин аст:

*«Макун зи нахли ҳино ранг чун баҳор ангушт,
Бирез хуни маро, то шавад нигор ангушт»*

ва

*«Ҳар гунча, ки сар кард ба он тангдаҳон баҳс,
Пур кард ба хун боди даҳонаш ба ҳамон баҳс».*

Б. Азизӣ дар тақризи “Намунаи адабиёти тоҷик” барои тасдиқи андешаҳои аз «Маҷмӯат-уш-шуаро»-и Фазли Намангонӣ чанд байт иқтибос меорад.

Бувад Хоҷа Хичлат ҳарифи қавӣ,

*Ғазал мекунад машқ, ҳам маснаві.
Чу ойинааш табъи равшан бувад,
Ки маъвои ӯ Устурушан бувад.
Бувад аз сиёсат ӯро зебу зайн,
Насаб дорад аз Мавлави Шоҳ Хусайн (1).*

Аслан ин ғалат дар «Радоиф-ул-ашъор»-и Муҳтарами Бухорой рафтааст ва С. Айнӣ аз тазкираи Муҳтарам рӯйнавис намудааст. Дар ҷавоб Айнӣ таъкид меорад, ки тазкираи Фазлиро дар даст надоштааст ва ғалат ба бояд «Радоиф-ул-ашъор»-и Муҳтарами Бухорой нисбат дода шавад (2).

Б. Азизӣ дар тақризи худ таъкид мекунад, ки дар «Намунаи адабиёти тоҷик» таҳаллуси шоири туркзабон Алишери Навоӣ «Фаной» омадааст, ки ғалат аст. Ӯ аз асари «Лисонуттайр»-и Алишери Навоӣ далел меорад ва исбот мекунад, ки ӯ на ин ки Фаной, балки, Фонист. «Модоме, ки худи шоир таҳаллус дар форсӣ «Фонӣ» буданро мегӯяд, пас дар хато будани «Фаной» ҳеч чуну чаро нахоҳад буд» (1).

С. Айнӣ ин даъворо қабул менамояд ва таъкид мекунад, ки аз асари «Оташкада» ин номро рӯйбардор намудааст ва пас аз пайдо кардани асари Бобур Мирзо «Бобурнома» ва асари худи шоир «Лисонуттайр» тазкираи «Намунаи адабиёти тоҷик» дар дасти ҷоп будааст ва имкони ислоҳ надоштанд.

Дар мақолаи «Ҷавоб ё ин ки мувоҳаса» С.Айнӣ низ бо усули дар он замон маъмул, сабки нақди иҷтимоии дурушт ибрази назар намудааст. Барои мисол: «Аз эътирозе, ки дар бораи таъини «Фароб» карда шудааст, ҳар гоҳ китоби ҷуғрофиё навиштанӣ шавем, истифода хоҳем кард», «Аз ин бадгумонии худ раҳо меёфт...», «Агар ин саҳифаҳо ба назари танқидгари дақиқкор дучор нашуда бошад, ба ман чӣ?» (2).

Дар ин замина муҳакиқ ва адабиётшинос Бектош низ дар замони худ осори Айниро дар як китобчае мавриди таҳлил ва танқид қарор дода буд. Устод Айнӣ ба ин китобча мақолаи «Ҷавоби ман»-ро таълиф кард, ки дар он низ нишонаҳои нақди дурушти иҷтимоӣ ба назар мерасад. (4.334-335)

Аз мақолаҳои мувоҳисавии ин ду адиб метавон нуктаҳои ҷолибро дарёфт. Дар мақолаи Б. Азизӣ баҳсталаб будани баъзе нуктаҳои матлаб марбут ба Бадри Чочии Шоҳии Тошкандӣ, Гулҳании Намангонӣ ва ғайраҳо зикр мегардад ва аз ҷониби С. Айнӣ мавриди ҳимояи саҳти илмӣ қарор мегиранд. Омӯзиш нишон дод, ки аксари эродҳои Азизӣ дар нашрҳои минбаъдаи «Намунаи адабиёти тоҷик» ба эътибор гирифта нашудаанд ва бо иқтисоби нусхаи аввал нашр гардидаанд. Метавон барои мисол боз ҳамон ду масъалаи фавқуззикр, ки дар ин мақола баҳсаш рафт, иқтисос овард. Дар нашрҳои баъдинаи ин асари безавол «Фаной» ба «Фонӣ» иваз шудааст, аммо Хичлат боз чун шоири бухорӣ зикр мешавад (3).

Пас аз мутолиаи мақолаи «Намунаи адабиёти тоҷик» Б. Азизиро чун мунаққиди дақиқбин ва равшанфикр нуктадон дарёфтем. Тақризи ӯ дар раванди омӯзиши адабиёт ва нақди адабии солҳои 20-и асри XX яке аз сарчашмаҳои арзишманд махсуб мешавад. Гарчанд тақризи дар рӯҳияи нақди иҷтимоии дурушт ва реалистӣ таълиф шуда, то ҷое баъзан даъвоҳои муаллиф дар ҳудуди нақди он замон боқӣ мемонад ва бо сиёсати вақт маҳдуд шудааст, аммо дар аксар маврид Азизӣ далел ва бурҳони қотей пеш меорад, ки аз нигоҳи нақди имрӯз арзиши худро гум накардааст. Тақризи «Намунаи адабиёти тоҷик»-и ӯ барои равшании фазои эҷодӣ ва раванди рушди нақду илми тоҷик саҳм мегузорад ва дар оянда низ чун маводи арзишманд барои анҷоми корҳои илмӣ хизмат хоҳад кард.

Пайнавишт:

1. Азизӣ Б. Намунаи адабиёти тоҷик// Овози тоҷик. – 1927. – 23 феврал, 2 март, 8 март.
2. Айни С. Ҷавоб ё ин ки мубоҳаса// Овози тоҷик. – 1927, 19-20 март.
3. Айни С. Намунаи адабиёти тоҷик. – Душанбе: Адиб, 2010. – 448 с.
4. Айни С. Мунтахаби асарҳои илмӣ. (Асарҳои адабиётшиносӣ ва нақди адабӣ). – Душанбе: Дониш, 2008. – 406
5. Аъзамзод С. Адабиёт ва маърифати нақд. Маҷмуаи мақолаҳо. – Хучанд: Анис, 2012. – 198 с.
6. Абибов А. Ганҷи Зарафион. – Душанбе: Адиб, 1996. – 544 с.
7. Демидчик Л.Н. Таърихи адабиёти советии тоҷик. – Душанбе: Дониш, 1978. – 309 с.
8. Икромӣ Ҷ. Намунаи адабиёти тоҷик// Роҳбари дониш.-1929.-№12;
9. Икромӣ Ҷ. Сухан ба ман // БАС. – 1933. – №8-9.
10. Икромӣ Ҷ. Он чӣ аз сар гузашт // Садои шарқ. – 1986. – №4.
11. Маҳмадаминов А. Адабиётшиносӣ ва ҳудодоғии миллӣ. – Душанбе: Сино, 1998. – 201 с.
12. Набиев А. Нарзулло Бектош ва илму адаби тоҷики солҳои 20-30 садаи XX. – Душанбе: Ирфон, 2004. – 312 с.
13. Раҷабӣ М. Таърихи танқид ва адабиётшиносӣ. Асосҳои назариву эстетикӣ адабиёти тоҷики марҳалаи якуми шӯравӣ. Солҳои 1920-1954. – Душанбе: Адиб, 1997. – 176 с.
14. Шукӯров М. Пантуркизм ва сарнавишти таърихи тоҷикон. – Душанбе: Адиб, 2012. – 304 с.
15. Ҳодизода Р. Аз гузашта ва ҳозираи адабиёти тоҷик. – Душанбе: Ирфон, 1974. – 144 с.

Reference Literature:

1. Aziz B. Patterns of Tajik Literature // Tajiks` Voice. – 1927. February 23, March 2, March 8.
2. Aini, S. Answer or discussion // Tajiks` Voice. - 1927, March 19-20.
3. Aini, S. Patterns of Tajik Literature. - Dushanbe: Man-of-Letters, 2010. - 448 pp.
4. Aini, S. Selected Scientific Works (Productions of Literary Criticism). - Dushanbe: Knowledge, 2008. – 406 pp.
5. Azamzod S. Literature and Cognition of Criticism. Collection of Articles. - Khujand: Interlocutor, 2012. - 198 pp.
6. Abibov A. The Treasure of Zeravshan. - Dushanbe: Man-of-Letters, 1996. - 544 pp.
7. Demidchik L.N. The History of Soviet Tajik Literature. - Dushanbe: Knowledge, 1978. - 309 pp.
8. Ikromi, J. Patterns of Tajik Literature // Knowledge Guide.-1929. - №12.
9. Ikromi, J. I Ask a Floor // BAS. - 1933. - №. 8-9.
10. Ikromi, J. The Survived // The Voice of the Orient. – 1986, - №4.
11. Mamadaminov A. Literary Criticism and National Identity. - Dushanbe: Sino, 1998. - 201 pp.
12. Nabiyev A. Narzullo Bektosh and Tajik Science and Literature in the 20-ieth – 30-ieth of the XX-th century. - Dushanbe: Cognition, 2004. - 312 pp.
13. Rajabi, M. The History of Critique and Literary Criticism. Theoretical and Aesthetic Foundations of Tajik Literature Pertaining to the first Soviet Period. 1920-1954. - Dushanbe: Man-of-Letters, 1997. - 176 pp.
14. Shukurov M. Panturkism and the Fate of Tajiks` History. - Dushanbe: Man-of-Letters, 2012. - 304 pp.
15. Hodizoda R. From the Past and the Present of Tajik Literature. - Dushanbe: Cognition, 1974. - 144 pp.